

КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

УДК 376-056.36:37.091.64

DOI 10.32782/2412-9208-2024-3-136-143

ADAPTATION AND MODIFICATION OF EDUCATIONAL MATERIAL FOR CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

АДАПТАЦІЯ ТА МОДИФІКАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Olga VASYLAK,

4th year Postgraduate Student,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University
2, Maksyma Kryvonos Str., Ternopil,
46000, Ukraine

Ольга ВАСИЛАК,

аспірантка 4 курсу,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса 2,
м. Тернопіль, 46000, Україна

olavasilak37@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-4831-552X>

ABSTRACT

The article raises the issue of the need to adapt and modify educational material for children with intellectual disabilities. The topic of inclusion of children with different types of educational difficulties in the education system is raised. Considerable attention is focused on children with intellectual disabilities who usually study in specialised boarding schools, where the introduction of an inclusive educational environment is extremely important.

The adaptation and modification of educational material for children with special educational needs should be based on the identification of students' intellectual capabilities. This work should be based on research and scientific papers, but very little attention has been paid to the issue of adaptation and modification of educational material for children with intellectual disabilities. Among the most significant are studies on intelligence and intellectual development conducted by domestic psychologists, including: H. Kostiuk, S. Maksymenko, I. Martyniuk, V. Moliarko, V. Syniov, M. Kholodna, D. Isaiev, A. Kataeva, V. Popov. In addition to domestic psychologists, Western psychologists J. Piaget, V. L. Stern, M. Wertheimer, and K. Dunker have made an important contribution to the study of intelligence.

Planning for adaptations and modifications helps teachers to determine in advance how best to structure the lesson so that students feel comfortable working, how to select accessible materials for the lesson, how students should answer questions, and choose the types of exercises and activities available.

To summarise, the preparation of educational material for children with special educational needs should be based on an analysis of the child's intellectual development

and the individual curriculum and individual learning programme, which will determine the need to adapt or modify the educational process.

Key words: *adaptation, modification, children with intellectual disabilities, individualized curriculum, individualized educational program.*

Вступ. Україна перебуває на етапі трансформації системи шкільної освіти, зорієнтовуючи її на потреби дітей з особливими освітніми потребами (ООП) задля їх інтеграції в освітнє середовище закладу. Впровадження ідеї Нової української школи вимагає перебудови освітнього процесу та орієнтації його на потреби дітей з ООП. Актуальності набуває питання інклюзії дітей з усіма типами освітніх труднощів в систему освіти, особливо дітей з інтелектуальними порушеннями (ІП). Останні є категорією дітей, які, зачасти, здобувають освіту у спеціальних закладах, а, відтак, залишаються виключеними із суспільства, непристосованими до самостійного життя та не інтегрованими у соціум після закінчення означеного типу закладів. Крім того, діти з ІП, які здобувають освіту у закладах інTERNатного типу, досить часто страждають від жорстокого поводження та булінгу. За таких умов, розбудова інклюзивного освітнього середовища, сприятливого для розвитку індивідуальних можливостей дітей з інтелектуальними порушеннями, засвоєння ними навчального матеріалу, соціалізації є вкрай актуальною. Для повноцінної організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти для дітей з ІП необхідно вчителям адаптувати та/або модифікувати навчальних матеріал з предметів відповідно до індивідуальних можливостей означеної категорії здобувачів освіти.

Дослідженням особливостей функціонування інтелекту та інтелектуального розвитку займалися низка вітчизняних психологів, а саме: Г. Костюк, С. Максименко, І. Мартинюк, В. Молярко, В. Синьов, М. Холодна. Також вивченням інтелекту займалися сучасні західні психологи зокрема швейцарський Ж. Піаже та німецький В. Л. Штерн. Такі представники як М. Вертгаймер, К. Дункер займалися вивченням творчих компонентів інтелекту. Такі науковці як Д. Ісаєв, А. Катаєва, В. Попов зазначили, що діти з інтелектуальними порушеннями відрізняються від своїх однолітків вже з перших днів життя. Саме психічний розвиток цих дітей від народження потрібно розглядати у порівнянні з дітьми з типовим розвитком.

Не зважаючи на численні дослідження означеної проблематики, у науковій літературі та практиці відсутні публікації, присвячені питання адаптації та модифікації навчального матеріалу для дітей з інтелектуальними порушеннями.

Мета дослідження – розкрити поняття адаптації та модифікації навчального матеріалу для дітей з інтелектуальними порушеннями.

Визначити основні компоненти які входять для адаптованого чи модифікованого навчального матеріалу.

Результати та дискусії. Дитина з інтелектуальними порушеннями має порушений інтелект. Поняття «інтелект» (від лат. *intellectus* – розуміння, розум, пізнання) – відносно стійка структура розумових здібностей індивіда. Зазвичай інтелект визначають за рівнем розвитку, який розглядають у зв'язку з такими пізнавальними процесами, як сприймання, пам'ять і увага [1]. На думку В. Синьова, інтелект, це категорія, що включає сукупність здібностей особистості, які об'єднують не лише такі пізнавальні процеси як сприймання, мислення, пам'ять, увагу, а й емоції, волю та властивості особистості, які пов'язані з її спрямованістю, досвідом тощо [11]. В розрізі визначення, запропонованого науковцем, варто зазначити, що діти з інтелектуальними порушеннями – це діти з системними порушеннями пізнавальних процесів, що має зворотний – затримка психічного розвитку (ЗПР) – та незворотний характер. В. Абрамов, В. Бітенський, В. Гавенко зазначають, що до затримки психічного розвитку відносять стани, що проявляються легкою інтелектуальною недостатністю й займають проміжне положення між інтелектуальною нормою й інтелектуальним порушенням [9]. Тому такі діти з (IQ 50–70) тобто з легким ступенем порушення мають незначні відхилення у поведінці, розсіяну увагу і для них розробляється адаптована навчальна програма для засвоєння навчального матеріалу. Тоді коли діти з середнім або тяжким ступенем інтелектуальних порушень не можуть сприймати інформацію з слабкою або відсутністю мислення та мовлення [8].

За умови порушення процесів пізнавальної діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями важливо адаптувати та/або модифікувати освітній процес з урахуванням їх індивідуальних можливостей задля якісного навчання. Адаптації і модифікації можуть бути відображені у змісті, формах і методах навчання і виховання дітей з інтелектуальними порушеннями. Відтак, кожна тема, що вивчається у закладі загальної середньої освіти, кожен метод і прийом, використаний учителем мають сприяти не лише засвоєнню знань, формуванню умінь, навичок, моделей поведінки, а й їх соціалізації та комфортному перебуванню у закладі освіти [2]. З метою ефективної організації навчального процесу для дитини з інтелектуальними порушеннями необхідно з'ясувати, які саме навички розвинені у дитини і під час якої діяльності вона їх активізує. Зазначимо, що адаптації змінюють характер навчання, при цьому сам зміст навчання залишається не змінним. Вчитель апелює, при цьому, до засобів підтримки, які дають можливість дітям з ІП обійти перешкоди. Час на виконання завдання, зміна темпу занять мають значення у роботі з дітьми з ІП задля досягнення ними успіху в навчальній

діяльності. Дитині необхідно дати можливість визначитися щодо умов, в яких їй комфортніше працювати, місця, в якому дитина буде менше відволікається на сторонні подразники. Важливою складовою для таких дітей є створення «ситуації успіху» та сприятливої атмосфери на заняттях. Можна святкувати досягнення дитини, нагороджувати її призами та солодощами. Під час навчання читання, за необхідності, варто використовувати шрифт більшого розміру в роздатковому матеріалі та тексті. Обсяг тексту потрібно скоротити для дитини з ІП. Часта зміна діяльності допомагає учням з інтелектуальними порушеннями краще засвоїти інформацію в різних умовах [10].

Зазначимо, що якщо при застосуванні різних видів адаптацій зміст навчання залишається незмінним, то при застосуванні модифікації він змінюється. Саме модифікація змінює характер подачі матеріалу або концептуальну складність навчального завдання [2]. Перед модифікацією навчального матеріалу стоїть не просте завдання – спрощення, виключення чи ущільнення змісту навчальної програми з урахуванням особливостей учня з інтелектуальними порушеннями. Модифікація навчального матеріалу має на меті забезпечення активності дитини в навчальному процесі, сприяння її соціалізації та організацію індивідуальних умов навчання за допомогою додаткових методів і засобів. Саме використання модифікацій може виявитися необхідним для того, щоб надати конкретній дитині з ІП можливість брати участь у навчальних заняттях. Готуючись модифікувати навчальний матеріал учитель та асистент учителя мають продумати змістовне наповнення, яке допоможе учням краще засвоїти матеріал [6]. Модифікація може також передбачати скорочення змісту навчального матеріалу, який має засвоїти дитина з ІП чи залучення її до певних частин уроку, опанування лише частиною змісту навчального матеріалу.

Задля реалізації ідеї адаптації чи модифікації навчального матеріалу у процесі навчання дитини з ІП в інклюзивному класі закладу загальної середньої освіти проводиться комплексна оцінка порушень розвитку, визначається рівень їх складності та вивчаються індивідуальні можливості кожної окремої дитини. На основі отриманих даних, напрацьовується індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма. При цьому, за основу розробки означає вище документів береться робочий навчальний план закладу освіти, який складається на основі типових освітніх планів закладів загальної середньої освіти [4]. Індивідуальний навчальний план (ІНП) – це один з найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Індивідуальний навчальний план – це формальний документ, який містить детальну інформацію про дитину і послуги, які вона має отримувати. Він розробляється коман-

дою педагогів і фахівців та об'єднує їхні зусилля з метою розробки комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги надаватиме кожний фахівець. Окрім педагогів саме батьки є активними учасниками у розробці ІНП адює хто знає краще свою дитину ніж вони [13]. ІНП визначає основні компоненти адаптації та модифікації для подальшого планування занять. Індивідуальний навчальний план включає в себе перелік навчальних предметів, кількість годин для вивчення кожного предмету, а також від 3 до 8 годин корекційно-розвиткової занять [3]. Індивідуальна програма розвитку (ІПР) – це письмовий документ, який загалом є контрактом між педагогічним колективом і батьками чи опікунами дитини. Він закріплює вимоги до організації навчання дитини, зокрема визначає характер освітніх послуг і форм підтримки [3]. ІПР складається за формою визначеною додатком 3 до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти (зі змінами, внесеними Постановою КМУ від 30.08.2022 № 979) [7]. Індивідуальну програму розвитку розробляє група фахівців, у складі якої є: заступник директора з навчально-виховної роботи, учителі, асистент учителя, психолог, учитель-дефектолог та інші педагогічні працівники. До процесу розробки ІПР обов'язково залучаються батьки або особи, які їх замінюють. Програма містить загальну інформацію про учня, рівня розвитку дитини, необхідні додаткові послуги, види необхідних адаптації та модифікацій навчального процесу (навчальні цілі, навчальні матеріали, форми та методи навчання тощо), індивідуальну навчальну програму, а за потреби й індивідуальний навчальний план у контексті заповнення індивідуальної програми розвитку (ІПР) [5]. Для учнів зі комбінаторними порушеннями розвитку або порушенням інтелектуального розвитку можливе об'єднання навчальних предметів в процесі модифікації навчальної програми. Відтак, учень буде навчатися за індивідуальним навчальним планом, який є складовою індивідуальної програми розвитку дитини.

Висновки. Одже, з метою забезпечення дитини з ІП її права на освіту і привенції її інституціалізації заклади загальної середньої освіти мають подбати про створення такого інклюзивного освітнього середовища, в якому б потреби учнів з порушеннями розвитку, інтелектуальними порушеннями зокрема, могли отримати якісну освіту відповідно до їх можливостей. За таких умов, педагогічні працівники закладів освіти мають адаптувати або/та модифікувати навчальний матеріал відповідно до степеня інтелектуального розвитку та індивідуальних можливостей дитини з ІП. Індивідуалізація навчального процесу обов'язково має бути погодженою з батьками дітей та зафіксована в індивідуальній програмі розвитку [4].

Література

1. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-12386> (дата звернення: 14.10.2024).
2. Єфімова С. М. Як зробити школу інклюзивною? Досвід проектної діяльності : методичний посібник. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2012. 152 с.
3. Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма. URL: https://znayshov.com/News/Details/indyvidualnyi_navchalnyi_plan_Y_indyvidualna_navchalna_prohrama (дата звернення: 18.10.2024).
4. Інклюзивна освіта. Посібник для батьків. Досвід Канади: посіб. Київ: Паливода А. В., 2012. 120 с.
5. Методичні рекомендації щодо складання індивідуальної програми розвитку учня з особливими освітніми потребами. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-schodo-skladannya-individualno-programi-rozvitku-uchnya-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-416468.html> (дата зветнення: 02.10.2024).
6. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с.
7. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від від 30 серпня 2022 р. № 979. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.10.2024).
8. Програма навчання дітей з легкою розумово відсталістю розвитку. URL: <https://dobrobut.com/ua/med/c-programma-obucenia-detej-s-legkoj-otstalostu-umstvennogo-razvitiia> (дата звернення: 05.10.2024).
9. Психіатрія і наркологія: підручник / В.Л. Гавенко, В.С. Бітенський, В.А. Абрамов та ін.; за ред. В.Л. Гавенка, В.С. Бітенського. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: ВСВ "Медицина", 2015. 512 с.
10. Сак Т. В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з освітніми потребами в інклюзивному класі: навч. курс та наук.-метод. посіб. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 168 с.
11. Синьов В. М., Матвєєва М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталой дитини: підручник. Київ: Знання 2008. 359 с.
12. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально- методичний посібник. Київ: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 124 с.
13. Що таке індивідуальний навчальний план?. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100akwb-2f43.docx.html> (дата звернення: 28.09.2024).

References

1. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Encyclopaedia of Modern Ukraine] Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-12386> [in Ukrainian].
2. Yefimova, S. M. (2012). Yak zrobyty shkolu inkluzyvnoiu? Dosvid proektnoi diialnosti: metodychnyi posibnyk [How to make a school inclusive? Experience of project activities: a methodological guide]. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim « Pleiady», 152 s. [in Ukrainian].
3. Indyvidualnyi navchalnyi plan ta indyvidualna navchalna prohrama [Individual curriculum and individual study programme]. Retrieved from: https://znayshov.com/News/Details/indyvidualnyi_navchalnyi_plan_Y_indyvidualna_navchalna_prohrama (data zvzvernennia: 18.10.2024). [in Ukrainian].
4. Palyvoda, A. V. (2012). Inkluzyvna osvita. Posibnyk dlia batkiv. Dosvid Kanady: posib [Inclusive education. A guide for parents. Canadian experience]. Kyiv: 120 s. [in Ukrainian].

5. Metodichni rekomendatsii shchodo skladannia indyvidualnoi prohramy rozvytku uchnia z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy [Methodological recommendations for drawing up an individual development programme for a student with special educational needs]. Retrieved from: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-schodo-skladannya-indyvidualno-programi-rozvytku-uchnya-z-osoblyvimi-osvithnyimi-potrebami-416468.html> (data zverennia: 02.10.2024). [in Ukrainian].

6. Poroshenko, M. A. et al. (2018) Orhanizatsiino-metodichni zasady diialnosti inkluzyvno-resursnykh tsentriv: navchalno-metodichni posibnyk [Organisational and methodological principles of activity of inclusive resource centres: a study guide]. Kyiv, 252 s. [in Ukrainian].

7. Pro vnesennia zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy z pytan diialnosti spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity [On Amendments to the Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the Activities of Special General Secondary Education Institutions]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 serpnia 2022 r. № 979. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 11.10.2024). [in Ukrainian].

8. Prohrama navchannia ditei z lehkoiu rozumovoiu vidstalistiu rozvytku [A programme for teaching children with mild mental retardation]. Retrieved from: <https://dobrobut.com.ua/med/c-programma-obucenia-detej-s-legkoj-otstalostu-umstvennogo-razvitiia> (data zvernennia: 05.10.2024). [in Ukrainian].

9. V. L. Havenka, V. S. Bitensko. (2015). Psykhiatriia i narkolohiia [Psychiatry and narcology]. Kyiv: VSV "Medytyna", 512 s. [in Ukrainian].

10. Sak, T. V. (2011). Indyvidualne otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv z osvithnyimi potrebamy v inkluzyvnomu klasi : navch. kurs ta nauk.-metod. posib [Individual assessment of educational achievements of students with special educational needs in an inclusive classroom: a training course and scientific and methodological manual]. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady», 168 s. [in Ukrainian].

11. Synov, V. M., Matvieieva, M. P., Khokhliina, O. P. (2008). Psykhologhiia rozumovo vidstaloj dytyny [Psychology of a mentally retarded child]. Kyiv: Znannia, 359 s. [in Ukrainian].

12. Taranchenko, O. M., Naida, Yu. M. (2012). Dyferentsiiovane vykladannia v inkluzyvnomu klasi: navchalno- metodychnyi posibnyk. [Differentiated teaching in an inclusive classroom: a teaching guide]. Kyiv: Vydavnycha hruppa « A.S.K.», 124 s. [in Ukrainian].

13. Shcho take indyvidualnyi navchalnyi plan? [What is an individual study plan?]. Retrieved from: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100akwb-2f43.docx.html> (data zvernennia: 28.09.2024). [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті актуалізовано питання необхідності адаптації та модифікації навчального матеріалу для дітей з інтелектуальними порушеннями. Піднімається тема інклюзії дітей з різними типами освітніх труднощів в систему освіти. Значна увага акцентується на дітях з інтелектуальними порушеннями які як правило навчаються в спеціалізованих закладах інтернатного типу де впровадження інклюзивного освітнього середовища є вкрай важливим.

Адаптація та модифікація навчального матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами повинна відбуватися на основі визначення інтелектуальних можливостей учнів. Дана робота повинна спиратися на дослідження та наукові праці проте саме питання адаптації та модифікації навчального матеріалу для дітей з інтелектуальними порушеннями присвячено дуже мало уваги. Серед найбільш

значущих можна виділити дослідження на тему інтелекту та інтелектуального розвитку яким займалися вітчизняні психологи серед яких: Г. Костюк, С. Максименко, І. Мартинюк, В. Молярко, В. Синьов, М. Холодна, Д. Ісаєв, А. Катаєва, В. Попов. Окрім вітчизняних важливий внесок у вивчення інтелекту внесли західні психологи Ж. Піаже, В. Л. Штерн, М. Вертгаймер, К. Дункер.

Планування адаптацій та модифікацій допомагає вчителям завчасно визначити, як краще побудувати урок, щоб учням було комфортно працювати, як доступно підібрати матеріали для уроку, у якому вигляді учні мають відповідати на запитання, вибрати доступні типи вправ і видів діяльності.

Підсумовуючи підготовка навчального матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами, яка повинна відбуватися на основі аналізу визначеного рівня інтелектуального розвитку дитини та складеного індивідуального навчального плану та індивідуальної навчальної програми які і будуть визначати необхідність адаптації чи модифікації навчального процесу.

Ключові слова: адаптація, модифікація, діти з інтелектуальними порушеннями, індивідуальний навчальний план, індивідуальна навчальна програма.